

Plevová, Marie

Spory města Jemnice s jeho vrchností v 70. a počátkem 80. let 18. století a pokus o jejich řešení na základě konfirmační listiny Marie Terezie

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
2003, vol. 52, iss. C50, pp. [187]-196

ISBN 80-210-3380-0

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102541>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARIE PLEVOVÁ

SPORY MĚSTA JEMNICE S JEHO VRCHNOSTÍ V 70. A POČÁTKEM 80. LET 18. STOLETÍ A POKUS O JEJICH ŘEŠENÍ NA ZÁKLADĚ KONFIRMAČNÍ LISTINY MARIE TEREZIE

Vztahy města Jemnice k jeho ochranné vrchnosti byly dlouhodobě velmi problematické. Roku 1530 Jemnice definitivně ztratila postavení města královského. Tuto změnu nesla dosti těžce a až na výjimky jen obtížně hledala společnou řeč se svými novými pány. Vleklé spory bývaly opakovaně řešeny zásahem nadřízených úředníků a smlouvy vzešlé ze smírných jednání se stávaly oporou pro další případné kolizní situace. Tak tomu bylo u smlouvy uzavřené roku 1588 s Tasem Meziříčským z Lomnice,¹ u dvojice dohod sjednaných v letech 1717 a 1718 s Maxmiliánem Arnoštem Jankovským ml. z Vlašimi² i u narovnání neshod s Maxmiliánem Daunem roku 1767.³ Posledně jmenovaná smlouva dopadla pro Jemnici natolik příznivě, že se měšťané rozhodli dát si ji pro jistotu potvrdit i panovnicí, aby tak získala větší váhu, kdyby snad vrchnost plnění dohodnutých podmínek příliš odkládala. Po předchozích nedobrych zkušenostech se jim toto opatření zřejmě zdálo užitečné. Současně si zažádali také o schválení všech svých ostatních privilegií a smluv.⁴ Revizní proces proběhl v souladu s tehdejšími

-
- ¹ Text smlouvy datované 6. prosince 1588 se dochoval v opise v privilegii Ferdinanda III. z 18. května 1638 (Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Jemnice, inv. č. 15). Okolnosti, jež vedly k uzavření této dohody, byly podrobně popsány v literatuře – srov. Č h a l o u p k a , Gracián: *Spory města Jemnice s vrchností v 16. století*. (Příspěvek k dějinám třídního boje české šlechty a měst v době předbělohorské). In: Rodné zemi. Sborník prací k 70. výročí trvání muzejního spolku v Brně a k 70. narozeninám jeho předsedy doc. dr. Aloise Gregora. Brno 1958, s. 92–98. Nověji pak popisuje tytéž události N o - v á č k o v á , Eva: *Městská samospráva v Jemnici a její účast na vzpourách proti vrchnosti*. Západní Morava. Vlastivědný sborník. II, 1998, s. 61–82.
 - ² Smlouvy z 22. prosince 1717 a 10. ledna 1718 jsou inzerovány v konfirmační listině Karla VI. ze 17. listopadu 1733 (Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Jemnice, inv. č. 18). Opisy uvedených smluv jsou také písemnosti uložené tamtéž pod inv. č. 234 a 235. (Za ověření této věci děkuji dr. Petrovi Jičínskému z moravskobudějovické pobočky Státního okresního archivu v Třebíči.)
 - ³ Opis smlouvy ze 16. října 1767, ratifikované 29. prosince téhož roku guberniem, obsahuje konfirmace Marie Terezie z 9. července 1774 (Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Jemnice, inv. č. 19).
 - ⁴ Jejich souhrn obsahovala konfirmační listina Karla VI. – viz pozn. 2.

zvyklostmi⁵ a byl završen 9. července 1774 vydáním kýžené konfirmační listiny.⁶ Ukázalo se, že obavy Jemnických, že by hraběcí závazky, stanovené nedávnou smlouvou, mohly zůstat nenaplněny, nebyly zbytečné. V době, kdy se měšťanům konfirmace Marie Terezie dostala do rukou, stále ještě na skutečnění části z nich čekali. Cesta mezi zahradní zdí a panskou konfirmou, kterou se pan hrabě *sub fide nobili* zavázal rozšířit tak, aby se na ní mohly dva plně naložené vozy bez obtíží navzájem vyhnout, zůstávala beze změny, přidělení slibovaného náhradního pozemku za bělidlo lnu, o něž pán město připravil záborem části obecního prostranství, se měšťanům rovněž stále ještě nedostalo. Obdobně se Jemnice cítila krácena i na některých svých právech, která byla ještě staršího data. Smlouvou z roku 1717 měla městská obec zaručen roční příjem od Židů ve výši 60 zlatých rýnských a 19 krejcarů. Až do roku 1745 Židé předepsaný Schutzgeld řádně do městské pokladny odváděli, od té doby však platit přestali a jejich dluh rok od roku narůstal. Zodpovědnost za daný stav přičítali Jemničtí svému pánovi a žádali po něm, aby zjednal v této věci nápravu. Ani zde se jim ovšem nedařilo uspět. Konečně poslední stížnost Jemnických se týkala těžby dřeva z panských lesíků pro potřebu nezbytné údržby městských rybníků. Už ze smlouvy z roku 1588 plynul měšťanům nárok na stavební dříví na jejich opravy. Starost o dobrý stav rybníka u Frantova mlýna byla v zájmu obyvatel z předměstí Podolí, kteří sem chodili pást své stádo, Jemnici dokonce výslovně uložena za povinnost i ve známé a uznávané smlouvě z roku 1717. Už dobrých pět let však městská hospodářská inspekce splnění svých požadavků na přidělení potřebného dřeva nedosáhla. Městský rybník tak zůstával už řadu let pustý, aniž by městu přinášel nějaký užitek. Aby nebylo problémů málo, dostalo se město do sporů i s Podolím ohledně zmíněné pastvy dobytka v okolí rybníka a blízkého mlýna. Obecní přísězní zde vykolíkovali místo, kde se smí pást, aby nebyl dotčen městský majetek. To ovšem Daunovy poddané z Podolí rozlítlo tak, že se sem seběhli, značky vytrhali a rozházeli. Ušetřen nezůstal ani plot kolem loučky městského mlynáře Jana Jiřího Böhma. Přiměřeně tomu dopadly i louky, jež měly být ohrazením před pastvou uchráněny. Rovněž řešení tohoto incidentu žádalo město po své vrchnosti.

Poté, co byla Jemnickým udělena konfirmace jejich práv, učinili ještě poslední pokus a počátkem roku 1775 vyzvali pana Dauna ke splnění svých závazků, nyní už stvrzených i nejnovější panovnickou listinou. Své požadavky formulovali dosti rozhodně, na splacení třicet let se vršícího dluhu ze strany Židů už nechtěli čekat déle než dva týdny. Pán vyjádřil určitou ochotu vyhovět jim v záležitosti přidělení nějakého stavebního dříví, jinak však jejich žádost zůstala bez odezvy. A tak se rozhodli obrátit se přímo na gubernium s prosbou o zákrok

5 Obecné postupy revizních šetření popsal důkladně doc. PhDr. Vladimír Vašků, CSc. ve studii *Panovnické konfirmace pro moravské kláštery v 18. století* (Novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin), Brno 1981. Konfirmační listiny vydané Karlem VI. a Marií Terezií přitom vyhodnotil jako právně zcela nepoužitelné (s. 12–13). Že tomu tak je, v praxi zjistilo město Jemnice už krátce po získání své tereziánské konfirmace.

6 Průběh revizně-konfirmačního řízení i následné spory o dodržování potvrzených smluv jsou zachyceny v písemnostech uložených v Moravském zemském archivu ve fondu B 1, Gubernium, sg. J 12, inv. č. 1712. Originál konfirmační listiny – viz pozn. 3.

v zájmu spravedlnosti. Zdůrazňovali, že ačkoli oni sami k panu hraběti přistupují vždy s náležitou úctou, jejich pán nedbá na dohody uzavřené s městem jeho předchůdci ani jím samotným. Nyní, když tyto smlouvy potvrdila přímo panovnice, hledají tedy zastání u zemského úřadu. Žádost Jemnických, zaprezentovaná u gubernia 26. května 1775, tak odstartovala dlouhou řadu stížností, vyšetřování a vyjednávání. Spor se rozjížděl v rozjištěné atmosféře protirobotního hnutí, které na Jemnicku získalo značný ohlas,⁷ a snad i tato okolnost měla podíl na neústupnosti, jakou v něm obě strany projevily.

Místní rozepře nebylo možné rozhodnout od stolu, a tak gubernium záležitost postoupilo k prošetření krajskému úřadu ve Znojmě. Stalo se tak guberniálním dekretem z 29. května 1775. Hejtman Wolfgang Franz Kaldschmid von Eisenberg vyšetřováním pověřil jednoho ze svých dvou zástupců – byl jím Jan Nepomuk Hoffer.⁸

K vlastnímu jednání došlo až o rok později. 10. prosince 1776 se do Znojma sjeli bitovský purkrabí Karel Dupal spolu s jemnickým hospodářským inspektorem Vítem Dvořákem a jeho koinšpektorem Jakubem Bauerem, kteří byli pověřeni reprezentováním zájmů pana Maxmiliána Dauna, svoji delegaci vyslalo město Jemnice, vyšetřování se zúčastnili také zástupci jemnických Židů a obce Podolí a přizván byl i mlynář Böhm. Nárok města na stavební dříví z panských lesin k opravám městského rybníka se vrchnostenský purkrabí vůbec nesnažil zpochybňovat, byl skutečně smluvně zaručen a v době vyjednávání činil tento dluh 68 kmenů. Že pan Daun tuto svoji povinnost po tak dlouhou dobu zanedbával a nevyrovnal se s Jemnicí ani v naturáliích, ani peněžní formou, zdůvodňoval Dupal špatným chováním města vůči svému pánovi, kdyby měšťané projevovali ke své ochranné vrchnosti nějakou vstřícnost, nebyl by přiděl dřeva žádným problémem. Také v otázce jemnických pohledávek na poplatky od Židů se mohla Jemnice opřít o znění smlouvy z roku 1717, schválené navíc před nedávnou dobou Marií Terezií, nicméně zástupci Židů tvrdili, že této povinnosti jsou už dávno zproštěni. Bylo jim doporučeno obrátit se *ad viam juris*. Naopak měšťané zcela neuspěli ve svém pokusu domoci se změny v tom smyslu, aby si část z vybraných peněz směli ponechat v obecní pokladně. Užití vybrané hotovosti transakcí z roku 1717 vymezoval zcela jasně – Schutzgeld je určen na kontribuci z lánů a komínů a jiné zemské platby a dále na vrchnostenskou ochranu. Bouřlivá debata se pak rozpředla kolem otázky pastvy podolských poddaných na louce v místech pustého městského rybníka a v jeho okolí. Ta už nebyla staršími smlouvami ošetřena natolik, aby vše bylo beze zbytku jasné. Bitovský purkrabí necítil potřebu obhajovat poddané svého pána a naopak tvrdě jim vytkl, že se

⁷ Srov. S m u t n ý , Bohumír: *Jemnice*. In: *Vlastivěda moravská*, sv. 65. Moravskobudějovicko-Jemnicko. Brno 1997, s. 684–714.

⁸ Pro něj ovšem výjezdy do terénu znamenaly především zvýšené finanční náklady, jež si ze svého nepříliš vysokého platu moc dovolit nemohl. Hejtman se tedy ještě před započatím jakéhokoli úředního výkonu v jemnické záležitosti obrátil na gubernium, aby se pro svého substituta i pro jeho písaře pokusil vyjednat uhrazení nutných cestovních výdajů. V tom mu gubernium vyhovět odmítlo, o nějakých jízdních výlohách či stravném bylo ochotno uvažovat teprve po splnění svěřeného úkolu. Hoffer se proto raději snažil jednání vést přímo ve Znojmě.

nechali unést až k porušení cizích vlastnických práv. To Podolští popírali a tvrdili, že na louce, která se rozkládá na místě vypuštěného rybníka, pásli přece odevždycky, poněvadž je k tomu opravňuje jejich dávné *ius compascui*. Rozepře došla tak daleko, že mlynářský mistr předložil jako důkaz svého právoplatného držení louky u mlýna i originál kupní smlouvy z roku 1742 a nakonec se všichni účastníci rozhodli nahlédnout do městského katastru, aby si učinili ve věci jasno. Ze zápisů vyplývalo spíš, že na rybník se *compascuum* nevztahuje, a Podolští byli odkázáni na případné soudní řešení, pokud nejsou s výsledkem šetření srozuměni.

V otázce rozšíření cesty mezi zahradou a panskou konírnou purkrabí uznal, že jeho pán dosud svůj závazek nesplnil. Měl však vysvětlení – na místě staré jízdárny si měšťané ukládají kontribuční dávky obilí a dosud se mu nepodařilo najít pro tento účel náhradní umístění. Jakmile k tomu dojde, určitě neopomene uvést cestu do pořádku. Jemničtí zdůrazňovali, že věc má pro ně velký význam, protože tudy prochází zemská cesta do Dačic a Slavonic, a že tedy na jejím obousměrném zprůjezdění trvají. Co se pak týká náhrady za zabavenou bělírnu lnu, ani tohoto závazku se purkrabí jménem pana Dauna nezřekl, jeho zdůvodnění, proč k naplnění slibu dosud nedošlo, bylo obdobné jako v předešlém případě – dosud nenalezl pro bělidlo jiné vhodné místo s dostatkem vody.

Když se měl Hoffer ve své závěrečné zprávě z 23. prosince vyjádřit souhrnně k jemnickým stížnostem, musel konstatovat, že město své nároky opírá o platná privilegia a slavnostně učiněné smlouvy uzavřené s vrchností. Jeho pán jejich oprávněnost uznal, avšak dosud nenaplnil.

Gubernium vzalo zprávu na vědomí a recesem z 3. ledna 1777 nařídilo znojemskému krajskému hejtmanovi, aby dbal na dodržování smluvních závazků jemnickou vrchností. Ani potom se však nestalo nic. A tak se Jemničtí rozhodli stěžovat si opět do Brna k zemskému guberniu. Ve své žádosti, která došla úřadu 5. listopadu 1777, vylíčili, jak těžký dopad má na jejich chudičkou pokladnu dlouholeté zadržování jejich příjmů, ať už se jedná o židovský Schutzgeld, nebo o dříví. A stejně zůstávají neuspokojeny i jejich spravedlivé požadavky na rozšíření cesty a na nové bělidlo. Gubernium zareagovalo obratem a důrazně přes krajského hejtmana nařídilo panu Daunovi splnit své povinnosti, a to do čtyř týdnů. Stejná lhůta byla vyslovena i Židům k vyrovnání jejich dluhu – buď mají uhradit příslušné poplatky, nebo zahájit doporučené soudní řízení, aby se vše po právní stránce vyjasnilo. Už od 10. února měli ovšem jemničtí Židé u pana Dauna jakožto u své první soudní instance podánu žalobu na nepodložené finanční požadavky města. Odvolávala se přitom na decenální reces Její císařskokrálovské Výsosti, jímž byli 1. listopadu 1748 moravští Židé zcela vyňati z poddanských rozpisů lánové a komínové kontribuce a dostali daně vyměřovány jiným způsobem. Byl-li Schutzgeld smlouvou z roku 1717 určen právě ke kontribuci z lánů a komínů, znamená to, že nyní musí být Židé této povinnosti zcela zproštěni. Teprve 27. června následujícího roku vydal pan Daun právní nález, publikovaný pak 11. července, v němž jemnickým Židům vyhověl a povinnost Schutzgeldu jim zrušil.⁹

⁹ Úkolu vymoci městu dlužný ochranný poplatek se horlivě ujal jemnický syndik. Už v listopadu roku 1778 se v zájmu města obrátil na tribunál coby odvolací soudní stolicí a požado-

Sám ovšem musel řešit ještě předtím své vlastní úkoly, jež mu nyní gubernium ultimativně uložilo. Ke zřízení bělírny lnu přikázal Jemnici narychlo místo poblíž panského rybníka u pozemku určeného pro židovský hřbitov. Ačkoli s tímto řešením městská rada uspokojena nebyla, považoval tím celou věc za vyřízenou a dále se už touto záležitostí nehodlal zabývat. Problém úpravy cesty mezi zahradami a panskou konírnou pak v listě, zaslaném jeho mandatářem a zaprezentovaném u gubernia 16. listopadu 1777, předestřel zemskému úřadu v plné šíři a dal si záležet na tom, aby se představil jako starostlivý majitel panství. K tomu, že dosud nesplnil nařízení o úpravě cesty, nevedla hraběte neposlušnost, nýbrž péče o blaho jeho poddaných. Jediný možný způsob, jak cestu rozšířit, je zmíněnou konírnu zbourat. Budova však slouží Jemnickým jako skladiště kontribučních dávek obilí. Mají být ovšem o tuto možnost připraveni? Daun tedy žádá gubernium, aby milostivě zvážilo vzniklou situaci a sdělilo mu, jakým způsobem se má zachovat. Gubernium opět pověřilo krajského hejtmana ve Znojmě, aby se na vlastní oči přesvědčil, jak to s nešťastnou cestou vypadá, a o výsledku pak informoval nadřízený úřad.

Hoffer, kterému už starost o jemnické spory zůstala, přílišnou horlivost vůči služebním cestám neprojevil, a tak dříve, než stačil cokoli podniknout, objevila se 30. září 1779 u gubernia další žádost města Jemnice o ochranu městských práv, zaručovaných smlouvami a stvrzených i konfirmací samotné panovnice. Výčet bezpráví, na něž si město stěžovalo, že se jich na něm jeho ochranná vrchnost dopouští, se značně rozrostl a k jejich vykreslení městská rada v této fázi neváhala užít ani výrazů dosud nebývalých – hovoří o srdcervoucím útisku, strašné zkáze, do níž město upadá, i zatrpklosti, jež se jeho obyvatel pomalu zmocňuje. Příčinou nespokojenosti měšťanů byl špatný stav městského hospodaření. Už přes deset let byli správou obecního majetku pověřeni dva měšťtí hospodářští inspektoři – Vít Dvořák a Jakub Bauer – a svou funkci vykonávali za cenu permanentního zadlužení města. Konšelé se marně snažili dosáhnout jejich odvolání, krajský hejtman, k němuž se obrátili, je odkázal na příslušnou ochrannou vrchnost a ta o navrhované řešení neprojevila zájem. Vrchní jemnického panství jim dokonce ještě ani nevrátil doklady, jež mu zapůjčili k prostudování. Jemničtí přišli i s návrhem, jak by mohla být správa městských realit reformována. Měšťanům by se mělo ponechat právo vinného a lihového šenku i právo várečné a dosavadní hospodářská inspekce by mohla být zcela zrušena. Lesy a rybníky včetně s tím spojené administrativy by mohli spravovat přímo hospodáři dosazovaní městskou radou, ke správě obecních financí by stačil městský pokladník. Město žádá, aby mu byly přesné účty o obecním hospodaření každoročně předkládány k revizi. Dosavadní stav, kdy majetek spravují pověřeni inspektoři, ne-

val revizi vrchnostenského výroku v tom smyslu, aby bylo Židům uloženo celý nedoplatek městu uhradit. Dluh v té době už činil 2800 zl. a syndik měl za zdánlivý výsledek obdržet třetinu této částky. (H r u s c h k a , Rudolf: *Geschichte der Juden in Jannitz*. In: Gold, Hugo (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brünn 1929, s. 251–266.) S m u t n ý , B.: *Jemnice*, s. 698 uvádí, že město u apelačního soudu uspělo a náhrady za nesplacené dávky se dočkalo. Konfirmační spisy ovšem naznačují, že ještě v roce 1782 věc nebyla dořešena ke spokojenosti jemnické městské rady.

jenže městu nepřináší žádný užitek, ale navíc je podle Jemnických zjevným porušením smlouvy z roku 1718. Uvedený transakt, potvrzený Marií Terezií, výslovně zakotvuje právo měšťanů samostatně se starat o obecní majetek.

Samozřejmě s touto teorií Jemničtí nemohli uspět. Vyšetřovací komise, která se z příkazu gubernia sešla ve městě 15. ledna 1781 pod Hofferovým předsednictvím, se také důkladně zabývala právě řádnou interpretací panovnické konfirmační listiny. Privilegia i smlouvy v ní obsažené byly potvrzeny pod výslovnou podmínkou: „.... jedoch salvo jure regio et cujuscunque tertii, und insoweit erwehnte Bergstadt Jamnitz in derenselben usu et possessione ist, auch solche der jetzigen und künftigen Landesverfassung nicht entgegenstehen.“ Nejvyššími generáliemi z 12. ledna 1761 bylo účetnictví municipálních měst podrobeno dozoru jejich ochranné vrchnosti.¹⁰ To je právě onen případ, na který uvedená klauzule pamatuje – novější právní norma je nadřazena starším výsadám, proto by samostatná správa městského hospodaření byla vlastně protizákonná. Jemničtí tvrdili, že s obsahem uvedeného nařízení je dosud nikdo neseznámil. Tím ovšem také padly jejich náměty na reformu městského hospodaření. Věci se však již daly do pohybu natolik, že inspektor Dvořák, znechucený dlouhodobými útoky na svou osobu, vyjádřil odhodlání rezignovat na svoji funkci a jen hejtmanův příkaz vypracovat nejprve účetní uzávěrku za poslední dva roky a nechat si ji překontrolovat ho v úřadu zdržoval. Na špatném stavu správy městského majetku se ostatně shodovali zřejmě všichni včetně Daunova mandátáře, který jménem svého pána vyslovil vůli převzít městské reality do dlouhodobého vrchnostenského pachtu nebo je za rozumnou cenu odkoupit.

Jako dávno vyřešené byly smeteny se stolu problémy, které se znovu snažili Jemničtí oživit – otázka židovského Schutzgeldu či bělidla. Podobně dopadly protesty města proti vinnému šenku, který vrchnost provozuje v předměstí Podolí, když tam už přece má právo šenku jemnická obec. Tato námitka nebyla vznesena poprvé, už v roce 1767, když byla uzavřena smlouva mezi městem a vrchností, byla Jemnice guberniem odkázána na consessus delegatum in causis summi principis et commissorum, jakožto orgánu příslušnému k projednání této záležitosti. Se stejným výsledkem skončil pokus oživit tento problém i tentokrát. Když už se Hoffer chystal, že jednání celé komise bude moci uzavřít, vystoupila obec nakonec ještě s nedořešenou otázkou úzké cesty u konírny. Toho se chytil pan Daun a rozhodl se názorně předvést všem přítomným, že stížnosti měšťanů jsou naprosto neopodstatněné. Na statku nechal dva vozy plně naložit slámou a poslal je cestou kolem konírny proti sobě tak, aby všichni viděli, že i v tom nejužším místě si mohou oba povozy naprosto pohodlně vyhnout, aniž by to způsobovalo nějaké problémy. Daunovi lidé navíc dokládali, že panské vozy jsou ještě o něco širší než vozy měšťanů či sedláků, takže tím méně mohou mít obyvatelé města nějaké námitky proti stavu cesty. Jemničtí se s tím tak úplně

¹⁰ Srov. d' Elvert, Christian: *Die Municipalstädte in Mähren und Oster. Schlesien und deren Verhältnisse zu ihren Schutzobrigkeiten*. In: Notizenblatt der Historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beforderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1865, No. 6, 11, 12, s. 41–46, 81–88, 94–98.

spokojit nechtěli a oponovali, že pokus byl vykonán za suchého počasí. Když se po dešti na cestě vyjezdí hlubší koleje, už její šíře postačovat nemusí. Aby měl pan Daun od svých měšťanů pokoj, rozhodl se konečně, že budovu bývalé jízdnárny obci věnuje, když už ji dosud užívá, aspoň si budou muset měšťané řešit problém průjezdnosti cesty sami. Jemničtí byli také napomenuti za občasně překračování lesního nařízení a nepovolenou těžbu dřeva. S tím se komise rozešla a ve stejném smyslu informoval Hoffer o průběhu jednání i gubernium.¹¹ To plně potvrdilo výsledky komisionelního šetření v recesu, vydaném 6. června 1781, v němž nechybělo ani nabádání, aby měšťané žili se svojí vrchností v míru a pokoji. 30. června byl pak reces hlasitě po jednotlivých odstavcích v Jemnici předčítán s důtklivým příkazem, že musí být svědomitě dodržován.

Očekávané zklidnění situace se ale nedostavilo. Už od července si úřady předávaly pokyny a hlášení týkající se dalších neshod mezi městem a jeho pánem. Tentokrát to byl Daun, kdo se cítil být poškozen ve svých právech. Příčinou bylo nepovolené kácení stromů v městském lese. Ani tady se nejednalo o žádný nový problém. Nejvyšší nařízení o lesích z 29. března 1768 jasně stanovilo v lesích, jež patří obcím, ať už municipálním, nebo poddanským, přísný zákaz kácení stromů bez předchozího vrchnostenského souhlasu. Již v roce 1773 se pan Daun rozhodl poprvé zakročit proti neustále se opakujícím přestupkům v této oblasti.¹² Když tehdy nepomohlo hlídání lesa vrchním myslivcem, vyvolal komisionelní prohlídku jemnických městských lesů. Do komise byli jako odborníci jmenováni lesní polického a novosyrovického panství a revírní myslivec panství budkovského. Závěr, který komise po několikahodinové prohlídce vyslovila a který byl krajským úřadem tlumočen ke guberniu ve výsledné zprávě, byl pro Jemnici příznivý. To tehdy pana hraběte rozlítilo natolik, že si vynutil opakované vyšetřování. Původní sestava vyšetřovací komise byla doplněna navíc o vrchní lovčí z Jaroměřic a Vranova, kteří stáli výrazně na Daunově straně. Zůstali však v menšině, a tak závěrečná zpráva z léta 1774 označila les za dobře udržovaný, bez zásadnějších závad. Komise sice narazila také na lokalitu, kde zjevně došlo k vykácení části lesa, spokojila se ale s vysvětlením, že se jednalo jen o záchrannou těžbu po ničivém polomu, který postihl kraj před třemi lety, a Daunovy stížnosti označila za naprosto neodůvodněné. 7. února následujícího roku potvrdilo závěry šetření i gubernium – a co víc – panu Daunovi předepsalo

¹¹ Hoffer se svým písařem strávil v Jemnici celých šest dnů – od 14. do 19. ledna 1781 – a pamětliv toho, jak ho před časem gubernium s případnými žádostmi o proplacení cestovních výloh odkázalo na dobu po dokonale odvedené práci, dovolil si nyní zachovat se podle toho a o náhrady si požádal. Diety dvoučlenné externí komise napočítal v hodnotě 58 zl. a očekával, že zemský úřad rozhodne, kdo je povinen je uhradit, zda město, nebo vrchnost. Gubernium však jeho žádost zamítlo s tím, že vyšetřování poddanských stížností má krajský úřad provádět bezplatně.

¹² Prameny ke sporu o užívání městského lesa obsahují kromě citovaného konfirmačního svazku města Jemnice také materiály uložené ve Státním okresním archivu Třebíč, fond Archiv města Jemnice, inv. č. 229, 230 a dále v Moravském zemském archivu v Brně, F 162, fond Velkostatek Jemnice a Staré Hobzí, inv. č. 132.

výlohy spojené s činností komise k úhradě. Nepomohl ani pokus o odvolání přímo ke dvoru.

To byla pro pana Dauna těžká rána. Když se tedy v roce 1781 vyskytly další případy kácení stromů v městském lese, tím víc si umínil, že se postará, aby tyto přestupky nezůstaly bez trestu. Tentokrát se už měšťané nemohli vymluvit na žádnou přírodní kalamitu a tvrdili pouze, že o zákazu nic nevěděli. Nepodařilo se jim obměkčit svého pána, ani když otevřeně přiznávali, že potřebovali nějaké dříví k oplocení svých domů, stodol a zahrad a příčinou jejich jednání byla chudoba. A tak si z příkazu gubernia nechal znojemský krajský substitut Hoffer předvolat k sobě vrchního jemnického panství a zástupce města, aby z moci úřední zakročil.¹³ Přestupky byly prokazatelné, primátor Josef Geschwendt, o němž se Hoffer v následné zprávě guberniu vyjádřil, že je znám svým nevázaným jazykem, musel za trest spolu s purkmistrem Františkem Schwarzem pobýt dva dny v městském vězení. Se zřetelem na jejich majetkové poměry to snad Hofferovi připadalo ohleduplnější, než kdyby byli potrestáni peněžitou pokutou, jak to předepisoval příslušný patent. U hospodářského inspektora Víta Dvořáka, jehož povinností bylo závčas učinit lesním škodám přítrž, se přiklonil k udělení pokuty ve výši čtyř zlatých ve prospěch městské pokladny, a to s poznámkou, že inspektor je zámožný. Nakonec bylo městské radě uloženo opětovně publikovat znění nejvyššího nařízení o lesích a důsledně dbát na jeho dodržování.

Za napjaté atmosféry, jež nutně následovala, si Jemničtí, poslušni nařízení nového panovníka, císaře Josefa II., podali ke dvoru žádost o novou confirmaci svých privilegií.¹⁴ Měli už za sebou zkušenost, jak problematické je užití dosavadní confirmační listiny při obhajobě městských nároků, a revize starších výsad jim tedy připadla jako dobrá příležitost k dořešení jejich neuspokojených požadavků. A tak se rozhodli podat si ke dvoru rekurz a pokusit se zvrátit guberniální rozhodnutí, obsažená v recesu z 6. června 1781. Jejich stížnost z 19. srpna 1782 zpochybnila vše, v čem byly jejich předchozí žádosti neúspěšné. Městský písař konšely povzbudil v jejich nespokojenosti se zamítnutím práva na židovský Schutzgeld, když vyslovil domněnku, že Daunovo rozhodnutí osvobodit Židy od poplatku není možno považovat za řádnou sentenci, jeho absoluce je prý jenom nějakým nedopatřením povyšována *in rem judicatam*. Městská obec tedy ponížene požádala o návrat k předchozímu stavu. Obzvlášť obsáhle si pak dovolila vyjádřit své protesty proti provozování vrchnostenského šenku v Podolí, což je podle ní v rozporu s jemnickým právem šenkovat víno v předměstích. A důkladně vylíčila, jak moc se město existencí tohoto dvojího šenku cítí poškozeno, protože při své poloze v horách a stranou všech obchodních cest nemá žádný jiný, byť sebemenší zdroj příjmů, jež tolik potřebuje, aby bylo schopno platit daně. Jestliže by tedy o právu na vinný šenk měl rozhodovat soud, zdá se Jemnickým

¹³ Kdy přesně k projednávání záležitosti došlo, není z dochovaných pramenů zřejmé, o výsledku šetření však sepsal Hoffer guberniu hlášení, datované 2. října 1781. K popsání vyšetřování případu tedy muselo dojít toho dne nebo krátce předtím.

¹⁴ Stalo se tak někdy v závěru roku 1781, první zprávu o ní máme z 27. prosince 1781, kdy dvorská kancelář pověřila gubernium vypracováním dobrozdání o jemnické žádosti.

na místě, aby to nebyla městská obec, kdo by se k němu měl v případě své nespokojenosti dovolávat, nýbrž naopak mělo by být věci vrchnosti, aby své eventuální právo šenku dokazovala soudní cestou. Konečně pak městská rada projevila svůj nesouhlas s místem, jež dostala od vrchnosti určeno k postavení bělidla, protože prý stejně leží na pozemku města, takže jeho přidělením Jemnice nic nezískává.

Dvorská kancelář si k posouzení případu vyžádala vyjádření gubernia. Nedalo se ovšem očekávat, že by gubernium popřelo své dosavadní stanovisko, naopak ve své zprávě z 12. října 1782 se v plné míře postavilo za svůj reces z předešlého roku – vrchnostenské rozhodnutí, osvobozující Židy od Schutzgeldu, je nepochybně *prima sententia dominicalis*, má-li město právo vinného šenku v předměstí, nedá se to vykládat nutně jako *ius exclusive* a omezovat tak v šenkování i vrchnost, která mimochodem působí ve stejných zeměpisných podmínkách a mohla by tedy stejně tak argumentovat nepříznivou polohou lokality, a pokud se týká místa určeného pro nové bělidlo, guberniu je známo, že toto místo dosud městským majetkem nebylo, takže jeho přidělením byly nároky města uspokojeny. O deset dní později byla u dvora jemnická žádost s konečnou platností zamítnuta.

Tím padly naděje měšťanů na zvrácení dosavadních úředních rozhodnutí. Za své také vzala jejich iluze o tom, jak mocnou oporu bude při obhajobě jejich práv představovat panovnická revize starších listinných práv. Zvláště v otázce samostatné správy hospodářských záležitostí města argumentace tereziánskou konfirmační listinou zcela selhala. Byly v ní potvrzeny i výsady zastaralé a dávno neplatné. Případné omezení ve prospěch soudobého právního řádu se dělo jen v rovině obecné, takže coby praktická podpora při konkrétních právních nejasnostech se konfirmace ukázala jako těžko použitelná.

STREITIGKEITEN ZWISCHEN DER STADT JAMNITZ UND DEREN OBRIGKEIT IN DEN 70-ER UND ANFANG 80-ER JAHREN DES 18. JAHRHUNDERTS UND IHR LÖSUNGSVERSUCH ANHAND DER KONFIRMATIONSURKUNDE VON MARIA THERESIA

Die Beziehungen der Stadt Jamnitz zu ihrer Schutzobrigkeit waren im 18. Jahrhundert durch viele Streitigkeiten geprägt. Im Jahre 1774 gelang es den Stadtbürgern, die Konfirmation ihrer älteren Urkunden durch Maria Theresia zu erreichen. Außer der Bestätigung der von früheren Herrschern erteilten Privilegien wurden auch einige Verträge gebilligt, die die Stadtbürger selbst oder ihre Vorfahren mit der Obrigkeit abgeschlossen haben. Die Jamnitzer versuchten dies auszunutzen und wandten sich kurz darauf an das Gubernium mit einer umfangreichen Klage. In der beschwerten sie sich darüber, dass ihr Herr Maximilian von Daun die in diesen Verträgen verankerten Bedingungen ständig verletzt. So entfesselten sie einen einige Jahre dauernden Streit, in dem es nicht nur um nebensächliche Angelegenheiten sondern auch um prinzipielle Sachen ging. Beide Streitseiten waren ziemlich hartnäckig, und die unzufriedenen Stadtbürger wandten sich in der letzten Instanz sogar an den Hof. Äußerst wichtig waren dabei die Ermittlungen des Kreisamtes in Znaim, dessen Vertreter sich zweifellos um objektive Einschätzung des komplizierten Falls bemühte. Anfangs entwickelte sich die ganze Sache zugunsten der Stadtbürger. Die Verankerung der Ansprüche der Stadt in gültigen Verträgen, die sich auf die neue Konfirmationsurkunde der Landesfürstin selbst stützten, scheinte dabei ein nicht abstreitbares Argument zu sein. Allmählich zeigte sich jedoch, was für eine unzuverlässige Stütze eine nur formal aufgefasste Konfirmation sein

kann. In der wurden auch solche Bestimmungen gebilligt, die aus dem Standpunkt der damaligen Rechtsordnung völlig überwunden waren. Eventuelle Streitfälle waren in der damaligen Praxis nur allgemein gelöst. So kam es dazu, dass manche von den Forderungen der Stadt, um die es in dem Streit ging, nur teilweise erfüllt oder ganz abgelehnt waren.